

3. Вісник психології та педагогіки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.psyh.kiev.ua/> Категорія: Я – концепція
4. Іванець О. Новітні підходи в музейній практиці. Матра / Музеї України (з досвіду міського краєзнавчого музею м. Нетішина) / О. Іванець // Історія музейництва, пам'яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в Острозі та на Волині. – 2009. – №2. – С. 48–51.
5. Про виховання гідного громадянина – патріота [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
6. Сотнікова Н. В. Національно – патріотичне виховання дітей та молоді: здобутки, пошуки, перспективи (з досвіду роботи Національного меморіального

- комплексу «Висота маршала І.С. Конєва» / Н. В. Сотнікова // Збірник наукових праць молодих вчених історичного факультету ХНПУ імені Г.С. Сковороди (учасників студентсько-учнівської науково-практичної конференції «Навчальний заклад: історія та сучасність»). – Харків, 2018. – Вип. 9. – С. 6–11.
7. Удич З. І. Музейна педагогіка та інклюзія в контексті нової української школи [Електронний ресурс] / Зоряна Ігорівна Удич // Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали П'ятої науково-практичної конференції (28–29 вересня 2017 р.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – К. 2017. – С. 108–110. – Режим доступу: <https://www.academia.edu/39892341/>

Гончарова Ольга Сергіївна,

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди*

ВНЕСОК Є. В. СВЯТЛОВСЬКОГО У ДОСЛІДЖЕННЯ САНІТАРНОГО СТАНУ СЕЛЯНСТВА ВОВЧАНСЬКОГО ПОВІТУ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

Майбутнє кожної нації залежить від багатьох чинників. Одним з них є стан здоров'я народу, який багато в чому залежить від існуючої в даному суспільстві системи охорони здоров'я. Значний внесок в розвиток медицини в кінці ХІХ ст. зробили земства. Саме на них, згідно з «Положенням про земські установи» 1864 р. – документом, який регламентував діяльність земств – покладалися обов'язки піклування про народне здоров'я. Наприкінці ХІХ ст. вже сформувалася корпорація осіб, що повністю присвятили себе земській медицині, знали всі її недоліки та нагальні потреби. Серед них й Євген Володимирович Святловський.

Він народився в 1853 році в старовинній дворянській родині. Медичну освіту отримав у Московському університеті. Від самого початку своєї кар'єри надавав перевагу соціально-просвітницькій роботі а не практичній медицині. Велике значення у справі популяризації санітарно-гігієнічних норм він відводив пресі. Тож, з 1882 до 1884 року був видавцем та редактором газети «Военно-санітарное дело», друкуючи в ній, та «Медицинском вестнике» свої нариски й статті. З невідомих причин Євген Володимирович іде з Петербургу до Чернігова. Тут він працював фабричним інспекто-

ром, директором губернської лікарні, а переїхавши 1892 р. до Полтави, завідувачим фельдшерською школою. Не полишав він й ідеї видання газети на сторінках якої висвітлювалися б питання земської медицини. Його зусиллями та на його власні кошти у липня 1888 р. побачив світ перший номер «Земского врача». Основним завданням цього періодичного друкованого органу, на думку редактора, було повернення до співпраці «якомога більшої кількості сил – земських лікарів; призвати науку на допомогу населенню, що потребує цієї допомоги й чекає не лише зцілення, а й оздоровлення; відкрити постійну лікарняну консультацію земсько-медичинської справи» [1]. Для досягнення означеної мети у газеті публікувалися теоретичні дослідження в галузі медичної статистики, фабричної і земської медицини, а також практичні поради медиків. Однак, через збитковість видання й викликані цим фінансові проблеми, Є. В. Святловський 28 липня 1894 року вимушений був припинити видання газети. Після цього, не маючи спеціалізованого видання, він намагався популяризувати медико-санітарні знання зі сторінок видань «Хуторянин» та «Приднепровский край», членом редакцій яких був. На початку ХХ ст. Євген Володимирович повертається до Пе-

тербургу й занурюється у переклади та написання оповідань. Не полишаючи літературної діяльності, з 1910 по 1912 рр. обіймав виборну посаду секретаря Імператорського вільного економічного товариства. Помер 5 серпня 1914 р.[1]

Є. В. Святловський чимало уваги приділяв дослідженню медико-статистичних даних та інформації про роботу установ земської медицини. З огляду на це привертають увагу його роботи «Земская медицина в Черниговской губернии в 1886 г. (По отчетам делегатов 4-му Очередному губерньскому съезду врачей)» [3], «Инфекционные болезни в Черниговской губернии в 1889 году»[4], «Смертность в Черниговской губернии по волостям» [5]. Однак найбільш цікавою для нас, з огляду дослідження історії нашого краю, є робота «Материалы по вопросу о санитарном положении русского крестьянства. Медико-топографическое описание Волчанского уезда Харьковской губернии» [2]. Це дисертація на отримання вченого звання доктора медицини, захищена Є. В. Святловським у 1881 році. В ній, поряд з детальним описом життя та побуту селянства, що може використовуватись як джерело при дослідженні повсякдення кінця ХІХ ст., міститься досить детальна характеристика розвитку медичної справи та санітарії у Вовчанському повіті Харківської губернії.

Значну увагу автор приділяє аналізу соціально-економічного становища населення Вовчанського повіту, констатуючи значне його зuboжіння. Це, на думку Є. В. Святловського значним чином й визначає незадовільний рівень санітарії. Селянські будинки невеликі за розміром. Мешкає в них, за підрахунком дослідника в середньому 5-6 осіб. Така висока скупченість, за відсутності провітрювання житлових приміщень, створює умови для швидкого поширення епідеміологічних захворювань [2, с. 167].

Неможливість дотримуватись норм гігієни приводить до високого рівня смертності, в першу чергу, серед дітей. Найбільший відсоток їх смертності припадає на 1-5 річний вік [2, с. 107], що спричинено в перші місяці життя, на думку дослідника, неправильним годуванням, тобто годування

дитини безвідносно з його віком та урахуванням розвитку системи травлення; недостатнім харчуванням [2, с. 112]. Коли дитині вдається подолати грудний вік, додаються нові проблеми – відсутність нагляду з боку дорослих та належних гігієнічних процедур (постійне купання, регулярне провітрювання кімнати) [2, с. 115, 122]. Аргументуючи свої висновки, автор наводить дані Вовчанського поліцейського управління щодо причин смертності дітей. Серед найбільш поширених він називає утоплення під час плавання у водоймі, у колодязях, в весняних або осінніх калюжах і струмках; вбивство обвалами глини, сіна, соломи, дров, тваринами, землеробськими знаряддями; обмороження; отримання опіків; задуха (в диму); отруєння (випадкове); побиття [2, с. 129]. Характер сільської роботи й залучення до неї підлітків негативно впливають, за визначенням автора, на стан їх здоров'я. Особливо критичні оцінки викликають роботи з вирощування та збору врожаю цукрового буряка, що тривають від ранньої весни до пізньої осені й до яких зазвичай залучаються дівчатка-підлітки. Робота цілий день у полі, де вони не мають можливості заховатись від вітру чи дощу, спричиняє часті застудні захворювання [2, с. 176].

Викликає занепокоєність Євгена Володимировича й розповсюджена практика видання дівчат заміж ще до досягнення ними статевої зрілості. Не кращим чином на стан здоров'я жінки впливають й часті вагітності. Досить часто вони перериваються, що спричинено тяжкою роботою по господарству та в полі, від якої вагітна не вивільняється аж до дня пологів. Необхідність виконувати свої обов'язки в господарстві не дає можливість жінці й після пологів дати собі перепочинок навіть на визначені санітарними нормами 9 днів [2, с. 181]. Є. В. Святловський змушений був констатувати, що занадто раннє (за віком) заміжжя, легка можливість застуди під час польових робіт, важка фізична робота в період досягнення статевої зрілості, часті вагітності, часті викидні – все це неминуче підірвало сили і послаблювало організм. За таких умов жінка ставала вразливою до рі-

зного роду інфекційних захворювань, скорочувалась тривалість її життя.

Попри високий рівень захворюваності та існування земських лікарняних установ у Вовчанському повіті (лікарня на 30 ліжок у м. Вовчанські, 10 пунктів у повіті, де лікарі здійснювали прийом амбулаторних хворих [2, с. 204]) селяни з великою неохотою користувались їх послугами, надаючи перевагу самолікуванню. Вихід з цієї ситуації Євгену Володимировичу вбачався у проведенні широкої роз'яснювальної роботи щодо дотримання норм гігієни та форм лікування розповсюджених захворювань медичними засобами.

Таким чином, Євген Володимирович Святловський доклав значних зусиль для дослідження санітарних умов селянства Вовчанського повіту, визначив причини ча-

стої їх захворюваності та запропонував шляхи вирішення проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нетопина С. Газета «Земский врач» и ее издатель. URL: <https://rusk.ru/st.php?idar=800943> (дата звернення 09.03.2021)
2. Святловский Е.В. Материалы по вопросу о санитарном положении русского крестьянства. Медико-топографическое описание Волчанского уезда Харьковской губернии. Дисертация на степень доктора медицины. Харьков: тип. Губ. правл., 1887. VIII, 313 с.
3. Святловский Е. Земская медицина в Черниговской губернии в 1886 г. (По отчетам делегатов 4-му Очередному губернскому съезду врачей). Чернигов: ред. «Зем. сб.», 1889. 38 с.
4. Святловский Е. Инфекционные болезни в Черниговской губернии в 1889 году. Чернигов, 1889. 32 с.
5. Святловский Е.В. Смертность в Черниговской губернии по волостям. Чернигов: ред. «Зем. сб. Черниг. губ.», 1893. 18 с.

Даннікова Т.В.

*здобувач вищої освіти другого курсу історичного факультету
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Науковий керівник: Яковенко Г.Г.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*

ХРАМ АРХАНГЕЛА МИХАЙЛА В СЕЛІ РОКИТНЕ

Актуальність теми визначається тим, що важливу роль у становленні громадянського суспільства відіграють його інститути: політичні партії, громадські організації, профспілки, храми тощо. Особливе місце серед інститутів громадянського суспільства займає храм, що, насамперед, спричинено високим рівнем довіри до нього громадян. Храм як інститут громадянського суспільства, користуючись значним рівнем довіри, має можливість завдяки своїй діяльності впливати на культурну та релігійну свідомість, а отже, і на поведінку громадян села Рокитне.

Постановка проблеми зумовлена необхідністю вивчення ролі християнського храму в житті мешканців села Рокитне. У практичному вимірі такий аналіз дає можливість врахувати особливості інтересів різних релігійних груп які проживають в цій місцевості.

Для здійснення поставлених у роботі завдань, було залучено певне коло джерел. Історіографічною базою роботи стали праці різних дослідників, серед яких були: Г.К. Лукомський "Старовинні садиби Харківської губернії", Філарет "Історико-статистичний опис Харківської єпархії".

Реалізація поставлених у роботі завдань здійснюється на основі залучення широкого кола літератури, серед яких важливими є історична література. Серед джерел: періодичні видання, статистичні збірники.

Мета роботи – висвітлити історію та особливості архітектури храму Архангела Михайла з початку створення і до сьогодення. Перед нами були поставлені наступні завдання: визначити початок створення храму; описати головні етапи становлення споруди; визначити культурну цінність для мешканців села; провести опис оздоблення храму.